

overweegt men b.v. de instelling van intramurale groepspraktijken waarin pas afgestudeerden de ervaring die zij nu nog ontberen, kunnen aanvullen, een en ander natuurlijk onder leiding van daartoe bij uitstek bevoegde stafleden. Ook denkt men aan de verwezenlijking van passende mogelijkheden om – in het kader van de afdelingen Pedodontie – geestelijk gehandicapte kinderen te behandelen. Een bijkomstig voordeel van zulke ontwikkelingen zou zijn dat de goodwill van de poliklinieken bij de bevolking een stimulans kan ondervinden. Want deze heeft bijna zeker te lijden van het eerder genoemde betreurenswaardige, maar onontkoombare feit dat zoveel patiënten moeten worden afgewezen, aangezien hun gebitstoestand teveel moeilijkheden met zich meebrengen, om door studenten te kunnen worden overwonnen. De hulpzoekenden menen daarentegen vaak dat een universitaire polikliniek – naar analogie van wat men uit de geneeskunde kent – nu juist bij uitstek de plaats is, waar de moeilijke gevallen welkom zijn. Dat leidt wel eens tot misverstand.

Een vorm van postuniversitair onderwijs, die reeds van oudere datum is, zijn de klinische avonden. Dank zij een betere organisatie en integratie verheugen deze zich in een grote en nog steeds groeiende belangstelling. Dat het Tijdschrift ook een functie toekomt in het voortgezette onderwijs, zij slechts terloops vermeld.

Zo is men aan alle universiteiten diligent. Dit neemt echter niet weg dat de nood in de eerstkomende jaren nog groot zal zijn. Dit in aanmerking genomen dient aan de preventie de grootst mogelijke prioriteit te worden verleend: het is al zo dikwijls gezegd. Maar hier is het de gemeenschap die sterk tekort schiet door zich niet te houden aan de terecht gepropageerde methoden op het gebied van voeding en mondhygiëne. Blijkbaar is dat teveel gevraagd in de welvaartsstaat! Er zou één machtig preventief middel zijn waarbij men de medewerking van het publiek niet nodig heeft: fluoridering van drinkwater. Maar nu zit het de tandheelkunde, die met het wereldomspannend onderzoek op dit gebied toch een fenomenale prestatie heeft geleverd, opnieuw tegen: de gemeenschap wijst het op politieke en andere – niet steeds met het gezond verstand te maken hebbende – motieven, voor een groot deel af. Hebben de tandartsen op dit gebied misschien ook schuld? Waarschijnlijk wel, in zoverre zij zich in hun praktijken teveel onbetuigd hebben gelaten en aldus hun patiënten niet voldoende hebben voorgelicht en gemotiveerd. Maar alweer: wat wil men? Zij zijn weliswaar thans medisch-biologisch en technisch in redelijke mate geschoold, maar in het onderwijs is tot nu toe niet ook voldoende aandacht besteed aan de voor dit soort voorlichting onontbeerlijke scholing in de omgang met mensen.

Overigens is het goed te bedenken, dat met de fluoridering van drinkwater de cariës niet in die mate wordt teruggedrongen, dat de totale te verrichten restauratieve arbeid sterk zal verminderen. Hij zal alleen worden verschoven: enerzijds zullen er meer cariësvrije gebitten zijn, die dus weinig aandacht vereisen, maar anderzijds zullen veel gebitten die nú nog door sterk carieus verval als vrijwel „hopeloos” moeten worden aangemerkt, te zijner tijd in

gefluorideerde gebieden aanzienlijke restauratieve mogelijkheden bieden. Dit zal stellig een adequate beoefening van het beroep ten goede komen.

Hoe het echter ook zij, de tandheelkunde en het tandheelkundig onderwijs hebben nog een lange weg te gaan voordat het beroep tot een voor de gemeenschap bevredigend effect kan komen. Moge het Tijdschrift niet in zijn voorlichtende taak tekort schieten, zodat het ook zijn bijdrage tot de goede zaak kan leveren.

V.

VERENIGINGSVERSLAGEN EN MEDEDELINGEN

NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MEDISCHE HYPNOSE

Aankondiging conferentiedag „Hypnose en pijnbestrijding” op 11 november 1972

Op zaterdag 11 november 1972 organiseert de Nederlandse Vereniging voor Medische Hypnose een conferentiedag over het onderwerp „Hypnose en pijnbestrijding” in café-restaurant „Koeslag” te Hardenberg (O.). Aanvang 11.00 uur v.m. Kosten van deelneming (inclusief koffie, thee en lunch): f 25,00 per persoon.

Voor het verkrijgen van het inschrijfformulier en programma kan men zich wenden tot W. P. J. Viëtor, zenuwarts, Ziekenhuis Röpcke-Zweers, Hardenberg, telefoon 05232-2822, toestel 118.

BINNENLAND

JAARVERSLAG TNO 1971

Deel 5: Gezondheidsorganisatie

Het als altijd voortreffelijk verzorgde jaarverslag vangt aan met de mededeling dat binnen de haar gegeven beperkte mogelijkheden de Gezondheidsorganisatie TNO zich in 1971 verder heeft ontplooid. Melding wordt gemaakt van activiteiten op velerlei gebieden, o.a. experimentele gerontologie, atherosclerose, epilepsie en nierdialyse. Met betrekking tot de laatste wordt gesteld dat, hoewel mag worden verwacht, dat het aantal niertransplantaties in Nederland in de komende jaren zal toenemen, de kunstnier als tijdelijke dan wel als permanente methode van hemodialyse zijn plaats in de geneeskunde zal blijven behouden. De Gezondheidsorganisatie TNO zal

het contact bevorderen tussen de medici en de ingenieurs, die op het terrein van de kunstniet werkzaam zijn; in verband hiermee is besloten een Studiecommissie Nierdialyse Nederland in te stellen. Het ligt in de bedoeling hierin zowel enkele medici als enkele ingenieurs, die op dit gebied onderzoek verrichten, op te nemen.

Binnen de Gezondheidsorganisatie TNO is in 1971 het aantal samenwerkingsverbanden tussen de instituten verder uitgebreid. Trouwens ook met andere, buiten de Organisatie TNO werkende instellingen wordt samenwerking nagestreefd. Als voorbeeld hiervan wordt genoemd het ruim tien jaar geleden begonnen onderzoek naar de toepassingsmogelijkheden van snelle neutronen voor de radiotherapie van tumoren. De in de voorafgaande jaren verzamelde kennis over de biologische effecten van snelle neutronen en de resultaten die hiermee in tumormodellen werden verkregen, leidden tot de conclusie, dat deze stralingssoort voordelen kan opleveren bij de kankerbehandeling. In het verslagjaar werd de apparatuur van het Radiobiologisch Instituut TNO gereed gemaakt voor bestraling van patiënten en konden de eerste klinische bestralingen in samenwerking met de afdeling Radiotherapie van het Wilhelmina Gasthuis, Academisch Ziekenhuis van de Universiteit van Amsterdam, worden uitgevoerd. Voor verdere toepassingen is er contact met het Nederlands Kanker Instituut te Amsterdam en het Rotterdams Radio-Therapeutisch Instituut.

Voor de tandheelkunde van speciaal belang zijn de verslagen van twee werkgroepen.

1. Werkgroep TNO Tand- en Mondziekten

In verband met zijn benoeming tot gewoon hoogleraar in de preventieve en sociale tandheelkunde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam heeft Dr. B. Houwink per 1 januari 1972 zijn functie van hoofd van de Werkgroep neergelegd. In zijn plaats is benoemd de tandarts Tj. Pot. Deze vervulde reeds vanaf 1 april 1971 de functie van plaatsvervangend hoofd. Prof. Houwink blijft als adviseur aan de Werkgroep verbonden.

De Werkgroep was op vele manieren betrokken bij de problematiek rond de drinkwaterfluoridering. De Gezondheidsraad bracht een rapport uit over de fluoridering dat voor een belangrijk deel gebaseerd was op het onderzoek dat door de Werkgroep wordt uitgevoerd in Tiel en Culemborg (controle). Enkele grote steden (Arnhem, Nijmegen) en een aantal kleinere besloten, vooral op grond van de gegevens in het rapport, tot fluoridering over te gaan. In de proefplaats Tiel, die sinds 1953 gefluorideerd water heeft, kon worden aangetoond dat het beschermende effect op het gebit groot is. Nadelige bijwerkingen werden ook in 1971 niet waargenomen.

Het accent bij het onderzoek naar de beschermende werking van fluoride heeft – tandbederf is een jeugdziekte – tot nu toe op het effect bij kinderen gelegen. Op grond van de resultaten in Tiel is de verwachting gewettigd dat ook volwassenen duidelijk profijt hebben. Ten einde hierover gegevens te krijgen werden 17- en 18-jarigen onderzocht. Het ligt in de bedoeling bij de personen van deze groepen ook in de toekomst te blijven nagaan in welke mate tandbederf optreedt.

Het in 1970 in Tiel en Culemborg aangevangen onderzoek

naar de botdichtheid bij volwassenen werd afgesloten. In samenwerking met de afdeling Endocrinologie van de Rijksuniversiteit te Leiden werden duizend vrouwen en mannen van 25 tot en met 75 jaar onderzocht. De voorlopige conclusie luidt dat de botdichtheid in Tiel niet ongunstig is beïnvloed. Of de daar in vergelijking met Culemborg waargenomen iets geringere ouderdoms-osteoporose van praktische betekenis is, zal nog moeten worden nagegaan.

Tot de meningsvorming met betrekking tot de waterfluoridering, waarvan de noodzaak door de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde en vele andere instanties bij herhaling is benadrukt, is door medewerkers van de Werkgroep bij diverse gelegenheden bijgedragen. Vele gemeentebesturen en waterleidingbedrijven vroegen om voorlichting en documentatie. Aan deze verzoeken, die veelal voordrachten op openbare bijeenkomsten inhielden, kon steeds worden voldaan.

Een aanvang werd gemaakt met een systematische controle van oppervlaktewateren op het fluorgehalte. In het verslagjaar vormden de waarnemingen geen reden voor ongerustheid over milieu-bezwaren door fluoridering.

In Enschede adviseert de Werkgroep de Stichting Schooltandverzorging voor Enschede en Haaksbergen bij een onderzoek naar de resultaten van georganiseerde kleutertandverzorging in een gefluorideerd gebied. In het ontwikkelen en de evaluatie van de gemaakte röntgenfoto's en in de verslaggeving zal de Werkgroep een actief aandeel hebben.

Naast onderzoek inzake drinkwaterfluoridering werd ook aan andere aspecten van preventieve tandheelkunde ruime aandacht geschonken. Een aanvang werd gemaakt met een groot opgezet experiment dat tot doel heeft na te gaan of afsluiting van de kauwvlakgroeven van de kiezen met een kunststof een praktische weg is om die vlakken te beschermen tegen het optreden van tandbederf. De noodzaak daarvan kan blijken uit het feit dat bij 11-jarige kinderen van de betreffende groepen 97% is aangetast.

Het project voor Tandheelkundige Gezondheidsvoorlichting en Opvoeding, dat in samenwerking met vele andere instanties in Tiel wordt uitgevoerd, is na een lange aanloopperiode goed op gang gekomen. Het kleutercentrum kon worden gerealiseerd, een health educator en een mondhygiënist konden worden aangesteld en de medewerking van twee tandartsen werd toegezegd. De opzet is te trachten in die stad met gefluorideerd drinkwater door optimale voorlichting een generatie kinderen tot de schoolplichtige leeftijd vrij van tandbederf te houden.

2. Werkgroep Keuring van Tandheelkundige Materialen TNO

In een drietal nummers van het Nederlands Tandartsenblad zijn de resultaten gepubliceerd van de keuring van respectievelijk legeringen van amalgaam, tandheelkundig kwik en de cementen zinkfosfaat- en silicaatcement. Met name wordt aandacht besteed aan de wetenschappelijke achtergrond van de eigenlijke keuringswerkzaamheden en wel in het informatieve gedeelte, dat een inleiding vormt tot de eigenlijke lijst van gekeurde materialen.

De keuringen worden namelijk verricht door evaluatie ten opzichte van de negen FDI-specificaties welke als Draft-ISO-Recommendations in omloop zijn en welke – zolang er nog

geen NNI-normen zijn vastgesteld – ook in Nederland worden erkend. Deze „recommendations” zijn als voorlopige specialisaties te beschouwen; in ISO-verband wordt met kracht gestreefd naar verbetering en completering van de bestaande, zowel als het in omloop brengen van nieuwe „recommendations”. In dit kader heeft het hoofd van de Werkgroep onder meer als voorzitter zitting in een internationale „task group”, welke tot taak heeft de huidige specificatie voor alginaten (hydrocolloïdale afdrumaterialen) te herzien.

In de publikaties is ernaar gestreefd de tandarts inzicht te geven in de inhoud der specificaties, alsmede in de wijze waarop bepaalde daarin neergelegde eisen dienen te worden geïnterpreteerd, zodat hij de betekenis van de uitspraak volgens welke een bepaald produkt wel of niet aan de gestelde eisen voldoet, kan begrijpen.

Als voorbeelden zijn te noemen:

- De ten aanzien van silicaatcement in de specificatie gestelde eis omtrent de opaciteit (gesteld om te voorkomen dat de silicaatcementvulling te veel zal afsteken tegen het natuurlijk tandweefsel) en de methode, welke de specificatie aan geeft om de opaciteit te bepalen.
- De ten aanzien van legeringen van amalgaam gestelde eis omtrent de dimensionele verandering tijdens het verharderen.
- De betekenis van het voldoen aan in de specificaties neergelegde eisen met betrekking tot de gebruiksaanwijzing, volgens welke de tandarts in staat moet worden gesteld bij de verwerking van het produkt die techniek toe te passen, welke leidt tot een optimaal resultaat.

Bij de keuring wordt dan ook speciaal aandacht besteed aan de juistheid en de volledigheid van de gebruiksaanwijzing.

Tevens zijn in voormelde artikelen waar nodig aanwijzingen verstrekt welke in verband met bepaalde in de specificatie neergelegde eisen voor de practicus van belang zijn.

Als voorbeeld kunnen worden genoemd:

- De noodzaak, dat het produkt steeds voorzien is van het partijnummer waarin de maand en het jaar van de fabricage zijn vermeld; de verschillende partijen zullen namelijk altijd onderling iets verschillen en de materialen zijn doorgaans vatbaar voor veroudering.
- De voor silicaat- en zinkfosfaatcementen geldende eis, dat de vloeistof met een overmaat van 20% (berekend op de hoeveelheid poeder) moet worden geleverd. De bedoeling van deze – op het eerste gezicht overtrokken lijkende – eis is om te voorkomen, dat de laatste 20% vloeistof gebruikt wordt omdat deze òf water uit de omgeving kan hebben aangetrokken òf deze aan de omgeving kan hebben afgestaan (afhankelijk van de vochtigheidsgraad van de lucht) waardoor de optimale kwaliteit van het te vervaardigen cement niet verkregen wordt. De Werkgroep adviseert dan ook, nooit het laatste restje uit de vloeistofflacon te gebruiken, alsmede om flacons (ook met betrekking tot het poeder) na gebruik zo snel mogelijk te sluiten.
- De nadruk, welke in de publikatie met betrekking tot kwik wordt gelegd op de wijze, waarop de tandarts zuiver kwik, ook tijdens het gebruik (dosering) zuiver kan houden. Gewe-

zen wordt daarbij op de noodzaak bij het bereiden van – immers voor de helft uit kwik bestaande – amalgaamvullingen zuiver kwik te gebruiken.

De activiteiten van de Werkgroep hebben er reeds toe geleid, dat een Amerikaanse fabrikant het belang is gaan inzien van het aanbrengen van het batchnummer op het door hem geproduceerde en in Nederland op de markt gebrachte amalgaamprodukt en hij tot medewerking bereid is gevonden. Voorts heeft het onderzoek inzake de keuring van tandheelkundig kwik onder meer tot resultaat gehad, dat een drietal firma's het belang onderschrijft van de controle op de kwaliteit (zuiverheid) van het door hen in Nederland op de markt gebrachte kwik en bereid is hieraan mede te werken.

Het onderzoek inzake de keuring van alginaten is thans gaande; van de veertien fabrikanten, wier produkten voor keuring in aanmerking komen, hebben er reeds zeven in positieve zin gereageerd op de uitnodiging de keuringsovereenkomst ter zake met de Gezondheidsorganisatie TNO af te sluiten. Met de overige fabrikanten is het overleg nog gaande.

In het algemeen valt te constateren, dat de keuring van tandheelkundige materialen in Nederland uit de aard der zaak nog in een ontwikkelingsfase verkeert en ten aanzien van één der belangrijkste aspecten, te weten het winnen van het vertrouwen van de fabrikanten, de activiteiten van de Gezondheidsorganisatie TNO een gestadig toenemend effect blijken te sorteren. Een en ander laat zich niet slechts illustreren door hetgeen hierboven werd vermeld naar aanleiding van de keuringen, doch ook door de omstandigheid, dat bepaalde fabrikanten – wetende, dat hun produkt niet voldoet aan de desbetreffende eisen – zich zijn gaan toeleggen op het verbeteren hiervan. Dit blijkt uit de vragen welke van de zijde van die fabrikanten tot de Werkgroep worden gericht.

Aan de hand van de in het kader van de samenwerkingsovereenkomst tussen de Gezondheidsorganisatie TNO en de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde ontwikkelde activiteiten is thans de keuring van tandheelkundige materialen in Nederland in zoverre geëffectueerd, dat het vertrouwen gerechtvaardigd lijkt, dat deze keuring over enkele jaren zal kunnen uitgroeien tot een instituut, dat een functionele bijdrage zal kunnen leveren tot het algemene streven de tandheelkundige verzorging in Nederland op een optimaal niveau te brengen.

Tussen de Gezondheidsorganisatie TNO en de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Tandheelkunde is in principe overeenstemming bereikt de samenwerkingsovereenkomst, die oorspronkelijk was aangegaan voor een periode eindigend op 15 september 1971, te verlengen tot 1 januari 1974. Inmiddels zal moeten worden bezien op welke wijze na uiteindelijke expiratie van de samenwerkingsovereenkomst – wanneer alle bestaande te hanteren specificaties zullen zijn geëvalueerd en het stadium van research als zodanig zal kunnen worden geacht te zijn afgesloten – aan de keuring van tandheelkundige materialen in Nederland definitief gestalte zal moeten worden gegeven.

Vermeld zij nog dat Prof. Dr. J. W. Tesch zijn functie van voorzitter van de Gezondheidsorganisatie per 1 december 1971 heeft neergelegd. In de hierdoor ontstane vacature was bij het opstellen van het verslag nog niet voorzien.

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT NIJMEGEN

Aankondiging postacademisch onderwijs 1973

De afdeling Tandheelkundige Röntgenologie van de Katholieke Universiteit te Nijmegen organiseert in het nieuwe studiejaar wederom een postacademische cursus met als onderwerp: „De opname-principes en de interpretatie van panoramische opnamen in de tandheelkunde”.

Deze cursus wordt gegeven op vrijdag 12 januari 1973 van 13.45 uur tot ongeveer 17.45 uur.

De cursus is samengesteld uit een praktisch en een theoretisch gedeelte. Alleen de opnamen van edentate kaken, gemaakt met behulp van een Panoramix, Status X en een Orthopantomograaf, zullen worden besproken.

Het cursusgeld bedraagt f 25,- per deelnemer.

De cursus wordt gegeven op de afdeling Tandheelkundige Röntgenologie van de Katholieke Universiteit, Philips van Leydenlaan 25 te Nijmegen. Belangstellenden wordt verzocht in te schrijven vóór 1 december 1972. Na ontvangst van de inschrijving kan een uitvoerig programma tegemoet worden gezien.

Ir. F. VAN DAALEN †

Te Utrecht, waar hij vele jaren de praktijk uitoefende, is collega Ir. F. van Daalen op 25 augustus 1972 overleden. In 1923 verwierf hij het ingenieursdiploma; 14 jaar later, in 1937, werd hij tot tandarts bevorderd. Door de combinatie van beide diploma's werd zijn belangstelling als vanzelf op de materiaal-kunde gericht en velen zullen zich hem uit hun studietijd herinneren als docent in dit vak aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Oudere collega's kennen hem tevens als de practicum-leider van de preklinische studie jaren.

Voor de lezers van dit Tijdschrift roept de naam van de overledene de herinnering op aan een trouwe medewerking aan de rubriek „Excerpta odontologica”. Jarenlang, om precies te zijn van 1949 tot 1966, nam hij schier alle referaten voor de sectie Materia Technica voor zijn rekening. Ook in de voorziening van andere secties had hij een werkzaam aandeel. Met dankbaarheid gedenkt de Redactie zijn onverpoosde inzet voor dit onderdeel van het Tijdschrift: met recht kan collega Van Daalen een Excerpta-pionier worden genoemd.

De overledene was lid van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap. Hij bereikte de leeftijd van 77 jaar.

ZIEKENFONDSRAAD

Openbare raadsvergaderingen

De Ziekenfondsraad, sedert 1 september 1972 gevestigd te Amstelveen, heeft bekend gemaakt dat in het vervolg de zittingen van de raad als regel openbaar zullen zijn.

PROMOTIE L. NEYT

Op woensdag 27 september 1972 promoveerde collega L.

Neyt (Brugge, België) tot doctor in de geneeskunde aan de rijksuniversiteit te Groningen, op een proefschrift getiteld: „Zygomafrakturen”.

Promotor was Prof. Dr. G. Boering, terwijl Drs. O. Kristiansen en Drs. B. Binnendijk als co-referenten optraden.

Het proefschrift werd bewerkt in de kliniek voor Mondheelkunde van het Academisch Ziekenhuis te Groningen.

Collega Neyt, Belgisch arts en tandarts, werd aan de rijksuniversiteit te Groningen opgeleid tot specialist in de Mondheelkunde en Chirurgische Prothetiek.

PROMOTIE H. LETZEL

Op vrijdag 13 oktober 1972 promoveerde collega H. Letzel (Nijmegen) tot doctor in de geneeskunde aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, op een proefschrift getiteld: „Adaptatie en tandheelkundige restauratie”.

Promotors waren Prof. Dr. F. C. M. Driessens en Prof. A. J. van Amerongen.

COMMISSIE VOORLICHTING FLUORIDERING DRINKWATER

De heer Mr. A. A. F. Wassercordt (De Bilt) is benoemd tot lid van de *Commissie Voorlichting Fluoridering Drinkwater* ter vervulling van de opengevallen plaats ontstaan door het overlijden van de heer Mr. T. J. den Hartog.

T.S.V. „JOHN TOMES”

Vijftiende lustrum

Zoals reeds eerder werd bericht viert de Tandheelkundige Studenten Vereniging „John Tomes” van 7-10 november a.s. haar vijftiende lustrum.

Hoewel de inschrijving voor deelneming op het moment waarop deze aflevering is verschenen, reeds officieel werd gesloten, bestaat voor Tomes-reünisten die snel reageren nog gelegenheid aan het lustrum deel te nemen. Een onmiddellijke inzending van de reeds toegezonden inschrijvingsformulieren is dan echter wel noodzakelijk.

De Reüniecommissie rekent op de komst van vele reünisten.